Przegląd Kościelny

Nr. 9. Poznań, 30 Sierpnia 1883. **Rok V.**

„**PRZEGLĄD KOŚCIELNY**" wychodzi co tydzień w czwartek. — Przedpłata kwartalna wynosi na całe Niemcy 3 m., dla Galicyi i Austryi $1^1/_2$ flor., w innych krajach cena prenumeracyjna z doliczeniem odnośnego portoryum. — Biuro redakcyi przy ulicy Seminaryjskiej Nr. 2. — Rękopisma nadsyłane Redakcyi, jeśli nie zostaną zużyte, zwracają się na żądanie. — Listy do Redakcyi winny być frankowane.

Papież Leon XIII o studyach historycznych.

Nowy dowód troskliwości o rozwój i postęp prawdziwéj nauki i wiedzy składa uczony i pełen dla nauk zapału Papież Leon XIII w wspaniałym liście, wystósowanym do Kardynałów De Luca, wicekanclerza Kościoła św., Pitry, bibliotekarza watykańskiego i Hergenröthera, archiwaryusza, w którym, wskazując na tendencyjność całéj szkoły historyków wrogich Papieztwu i Kościołowi i na niebezpieczeństwo, grożące z tego rodzaju prac umysłom zwłaszcza młodzieży, uznaje bezstronne badania historyczne za niezbędnie konieczne, mianowicie w dziale historyi, odnoszącym się do stosunków pomiędzy Papieztwem a Włochami. Z tego powodu zaleca Papież trzem wspomnianym Kardynałom, aby historykom wolny dawali przystęp do watykańskich archiwów i bibliotek, by uczeni wszelkich narodów prawdę o Papieztwie mogli własnemi badaniami potwierdzić. List papiezki stwierdza zatem po tysiąckroć razy głoszoną przez katolików prawdę, że Kościół i Papieztwo nie tylko nie potrzebuje się lękać rezultatów bezstronnych studyów historycznych, lecz owszem spodziewa się po nich najsprawiedliwszego ocenienia swego dobroczynnego i zbawiennego działania w świecie i niczego tak usilnie sobie nie życzy, jak żeby światło nauki rozjaśniło wszelkie i najciemniejsze zakątki przeszłych wieków. List ten papiezki brzmi:

Dilectis Filiis Nostris S. R. E. Cardinalibus Antonino De Luca Vice Cancellario S. R. E., Ioanni Baptistae Pitra Bibliothecario S. R. E., Iosepho Hergenroether Tabulariis Vaticanis Praefecto.

LEO PAPA XIII.

Dilecti Filii Nostri Salutem et Apostolicam Benedictionem!

Saepenumero considerantes, quibus potissimum artibus confidant qui Ecclesiam et Pontificatum romanum in suspicionem invidiamque adducere nituntur, satis cognoveramus, ipsorum conatus multa cum vi et calliditate in historiam christiani nominis esse conversos, maximeque in eam partem, quæ res gestas complectitur Pontificum romanorum cum ipsis italicis rebus colligatas atque connexas. Quod cum nonnulli Episcopi nostrates idem animadvertissent, commoveri se dixerunt non minus cogitatione malorum, quae inde consecuta sunt, quam futurorum metu. Etenim iniuste simul et periculose faciunt qui plus odio romani Pontificatus quam rerum veritati tribuunt, illuc non obscure spectantes, ut superiorum temporum memoriam mendaci colore fucatam novis in Italia rebus servire cogant. Quoniam igitur Nostrum est non solum iura Ecclesiae cetera, sed ipsam eius dignitatem et Apostolicæ Sedis decus ab iniuria vindicare, cum velimus ut vincat aliquando veritas, et itali homines agnoscant unde sibi vis beneficiorum maxima et antea percepta et in posterum speranda sit, decrevimus de re tanti momenti vobis, dilecti filii Nostri, consilia Nostra impertire, eaque sapientiæ vestræ ad perficiendum committere.

Incorrupta rerum gestarum monumenta siqui tranquillum et præiudicatæ opinionis expertem intendat animum, per se ipsa Ecclesiam et Pontificatum sponte magnificeque defendunt. Licet enim in iis institutorum christianorum germanam naturam magnitudinemque intueri: inter fortia certamina inclitasque victorias divina vis Ecclesiae virtusque cernitur, et manifesta factorum fide eminent et apparent collata a Pontificibus maximis beneficia in universas gentes magna, sed in eas maiora, quarum in sinu Sedem Apostolicam providentia Dei collocavit. Quamobrem qui Pontificatum ipsum conati sunt omni qua possent ratione et contentione lacessere, consentaneum iis erat haudquaquam parcere testi tantarum rerum historiæ. Reapse integritatem eius adorti sunt, idque arte et pervicacia tanta, ut arma illa ipsa, quae essent ad propulsandas iniurias optime comparata, ad inferendas detorserint.

Istud lacessendi genus tribus ante sæculis usurpavere præ ceteris Centuriatores Magdeburgenses: qui scilicet, cum auctores fautoresque opinionum novarum ad expugnanda doctrinæ catholicæ praesidia minime valuissent, ipsi, nova velut acie, in concertationes historicas Ecclesiam compulerunt. Centuriatorum exemplum omnes fere scholæ, quæ a doctrina veteri defecissent, renovarunt: idemque, quod est longe miserius, nonnulli persecuti sunt religione catholici, natione itali. Illo igitur, quo diximus, proposito [illegible] vel minima antiquitatis vestigia: singuli prope [illegible] ati recessus: evocatae in lucem fabulae [illegible] tata centies, centies iterata. Circumcisis [illegible] astute in umbras iis quae sunt tamquam rerum [illegible] maiora, præterlabi reticendo libuit gloriose facta et [illegible] memorabilia, intentis acriter animis ad consectandum exaggerandumque si quid esset temere, si quid minus recte gestum: cuius quidem generis cavere singula plus difficultatis habet, quam quod hominum natura patiatur. Immo etiam licere visum est incerta vitæ domesticæ arcana scrutari sagacitate improba, arreptis inde medioque positis quæ pronæ ad obtrectationem multitudini spectaculo simul et ludibrio facilius fore viderentur. Ex Pontificibus maximis vel ii, quorum virtus excelluit, sæpe notati vituperatique perinde ac cupidi, superbi, imperiosi: quibus rerum gestarum gloria invideri non potuit, eorum reprehensa sunt consilia: illaque audita millies insana vox, de ingeniorum cursu, de humanitate gentium male Ecclesiam meruisse. Nominatim vero in civilem romanorum Pontificum principatum, libertati maiestatique eorum tuendæ non sine divino consilio institutum, eumdemque et iure optimo partum et innumerabilibus benefactis memorabilem, acerrima male dictorum falsorumque criminum tela coniecta.

Iisdem vero machinationibus et hodie datur opera, ut, si unquam alius, certe hoc tempore illud vere dici possit, artem historicam coniurationem hominum videri adversus veritatem. Et sane, renovatis vulgo prioribus illis insimulationibus, serpere audacter mendacium videmus per laboriosa volumina et exiles libros, per diariorum volitantes paginas et apparatas theatrorum illecebras. Ipsam rerum antiquarum recordationem nimis multi adiutricem ad iniurias volunt. Recens illud in Sicilia specimen, quod cruentæ cuiusdam memoriæ occasionem nacti, multa

invecti sunt in decessorum Nostrorum nomen, mansuris etiam consignata monumentis agresti immanitate dictorum. Idemque paullo post apparuit cum honores publice tributi sunt homini Brixiensi, quem seditiosum ingenium et infensus Apostol. Sedi animus insignem posteris reddidere. Tunc enim aggressi iterum sunt incitare populares iras, itemque Pontificibus maximis ardentes contumeliarum admovere faces. Siqua vero commemoranda fuerunt omnino Ecclesiæ perhonorifica, in quibus omnes calumniarum aculeos manifesta lux veritatis obtunderet, extenuando tamen dissimulandoque data est opera, ut pars laudis meritique quam minima posset ad Pontifices redire putaretur.

Illud vero gravius est, hanc similitudinem tractandi historiam ipsas in scholas invasisse. Persæpe enim pueris commentarii ad ediscendum proponuntur aspersi fallaciis: quibus illi assuefacti, praesertim si accesserit doctorum aut perversitas aut levitas, facile imbibunt venerandæ antiquitatis fastidium, rerumque et personarum sanctissimarum inverecundam contemptionem. Primordia litterarum supergressi, non raro in discrimen adducuntur etiam maius. Nam in maiorum disciplinarum meditationibus ab eventuum narratione ad rerum proceditur causas: a causis vero exædificatio legum petitur ad iudicia temere ficta, quæ sæpius cum doctrina divinitus tradita aperte dissentiunt, et quorum ea omnis est ratio, dissimulare ac tegere quid et quantum instituta christiana in rerum humanarum cursu eventorumque consequentia ad salutem potuerint. Idque a plerisque suscipitur nihil laborantibus quam sibi parum ipsi cohæreant, quam loquantur pugnantia, quot quantisque tenebris eam, quæ philosophia historiæ dicitur, involvant. Ad summam, ne agamus de singulis, omnem historiæ tradendæ rationem eo convertunt, ut suspectam faciant Ecclesiam, invisos Pontifices, et illud maxime persuadeant multitudini, civile romanorum Pontificum imperium incolumitati et magnitudini rerum italicarum obesse.

Atqui nihil dici potest, quod a veritate magis abhorreat, ut permirum videri debeat, accusationes huiusmodi, quæ tot testimoniis tanta vi redarguuntur, verisimiles videri multis potuisse. Profecto sempiternæ posterorum memoriæ historia commendavit summa Pontificatus romani in Europam merita ac nominatim in Italiam; quæ ab Apost. Sede commoda et utilitates, ut erat proclive factu, una ex omnibus accepit plurimas. In quibus illud primo loco commmemorandum, potuisse Italos in iis, quæ religionem spectant, intactam a dissidiis retinere concordiam: permagnum sane populis bonum, quo qui potiuntur, ii praesidio ad prosperitatem publicam et domesticam firmissimo potiuntur. Et ut singulare quiddam attingamus, nemo unus ignorat, post afflictas Romanorum opes formidolosis incursionibus barbarorum fortissime ex omnibus restitisse Pontifices romanos; eorumque consilio et constantia effectum esse nec semel, ut, represso furore hostium, solum italicum a cæde et incendiis, Urbs Roma ab interitu vindicaretur. Et qua tempestate Imperatores Orientis curas cogitationesque omnes alio derivarant, in tanta solitudine et inopia nusquam rerum suarum tutelam nisi in romanis Pontificibus Italia reperit. Quorum in illis calamitatibus spectata caritas plurimum valuit, aliis accedentibus causis, ad initia civilis ipsorum principatus. Cuius quidem laus est, coniunctum semper cum summa utilitate communi fuisse: quod enim licuit Apostol. Sedi omne rectum studium humanitatemque provehere, et ad civiles rationes virtutis suæ porrigere efficacitatem, et res, quæ habentur in civitate maximæ, coniunctim complecti, certe huic causæ non exigua gratia debetur, quod civilis principatus libertatem opportunitatesque praebuit tantis peragendis rebus necessarias. Quin etiam cum decessores Nostros impulerit conscientia officii ut iura imperii sui ab hostium cupiditate defenderent, hoc ipso pluries externarum gentium dominatum magna Italiae parte prohibuerunt. Simile quidquam recentiore est etiam perspectum memoria, quo tempore maximi imperatoris victricibus armis Apost. Sedes non cessit, et ut sibi omnia principatus iura redderentur, a foederatis regibus impetravit. Neque minus illa italis hominibus salutaria, quod saepenumero Pontifices romani voluntati principum non iustae libere repugnarint: et quod Europae viribus foedere icto consociatis, Turcarum, per iterata vulnera imminentium, immanissimos impetus insigni fortitudine sustinuerint. Duo praelia maxima, deletis italici iisdemque catholici nominis hostibus, alterum in agro Mediolanensi, alterum ad Echinadas insulas, opera auspiciisque Apost. Sedis et suscepta et pugnata sunt. Expeditiones Palaestinenses, auctoribus Pontificibus initas, vis est et gloria navalis Italorum consecuta: item leges, vitam, constantiam res publicae populares a sapientia Pontificum mutuatae sunt. Ad laudem Apost. Sedis magnam partem pertinet quaesitum italico nomini ingenuis studiis atque artibus decus. Facile interiturae Romanorum Graecorumque litterae erant, nisi reliquias tantorum operum Pontifices et Clerici velut ex naufragio collegissent. In Urbe vero actae perfectaeque res altius loquuntur: nova condita et summorum artificum operibus exculta: musea et bibliothecae constitutae: scholae instituendis adolescentibus apertae: Licea magna praeclare fundata: quibus de causis ad hanc laudem Roma pervenit, ut communi hominum opinione mater optimarum artium habeatur.

Ex his aliisque multis cum tantum lumen eluceat, nemo non videt, infestum italico nomini praedicare aut Pontificatum per se, aut civilem Pontificum principatum, idem plane esse ac de rebus perspicuis et evidentibus velle mentiri. Flagitiosum consilium scienter fallere, et venenum malum historia facere: multoque magis in hominibus catholicis eisdemque in Italia natis reprehendendum, quos plus quam ceteros gratus animus deberet et religionis suae honos et caritas patriae non ad studium modo sed etiam ad patrocinium veritatis hortari. Cum vero ex ipsis Protestantibus satis multi acri ingenio et aequo iudicio opiniones non paucas exuerint, et compulsi veritatis viribus Pontificatum romanum commendare non dubitarint quod sit humanitatem utilitatesque permagnas in republica efficiens, indignum est quod multi ex nostratibus contra solent. Qui in historicis disciplinis adamant adventicia pleraque; et scriptores externos, ut quisque instituta catholica peius vexat, ita sequuntur et probant maxime, fastidiendos rati summos ex nostris, qui cum historiam scriberent, caritatem patriae ab obsequio et amore Apostolicae Sedis diiungere noluerunt.

(Dokończenie nastąpi).

O ekskomunikach.

Walka, tocząca się przeciwko Kościołowi w różnych krajach i na różnych polach od kilku dziesiątek lat, a zwłaszcza zamachy, wymierzone w ostatnich dziesięciu latach w Prusach i Francyi na całe życie katolickie, organizacyą, hierarchią, prawa i swobody Kościoła, zwracala uwagę często na doniosłość środków, jakie ma Kościół w swem ręku w celu obrony, a jakich karność kościelna od wieków skutecznie używała, to jest ekskomuniki. Skazywanie duchownych przez trybunały pruskie, złożone nieraz z katolickich sędziów, na grzywny i więzienie za spełnienie obowiązków duchownych, chwytanie i zamykanie kapłanów i Biskupów po więzieniach nieraz przez urzędników bezpieczeństwa wyznających wiarę katolicką, odmawianie władzom kościelnym wprost prawa wykluczania z Kościoła niegodnych jego członków, obrona księży wyklętych w trybunałach i w obec wiernych katolików, profanowanie jak we Francyi domów zakonnych, gwałcenie kościelnéj immunitas, — słowem rozliczne tego rodzaju fakta nasuwały ustawicznie kwestye, jak według karności kościelnéj należy postępować sobie z ludźmi, co się dopuścili tak jawnego pogwałcenia praw kościelnych, a przedewszystkiem jak do nich stósować należy starą lecz niezużytą jeszcze broń ekskomuniki, zwłaszcza po ważnych zmianach, zaprowadzonych w kodeksie karnym nową kon-

stytucyą Stolicy św. (*Constit. Apost. Sedis* z r. 1869). Różne pod tym względem powstawały kontrowersye; zastósowanie cenzur duchownych napotykało na oponentów, nie mogących zdać sobie jasno sprawy ze znaczenia i doniosłości kanonicznych sankcyi. Należy zatem wyjaśnić ten punkt prawa kościelnego.

Kościół, społeczeństwo duchowe czyż jest bezbronne w obec tylu gwałtownych napaści i ciosów, jakie weń dziś uderzają? Zamachy, wymierzone na jego posiadłości, majątek, na jego osoby, swobody i prawa — czyż tylko należą przed trybunał moralny sumienia, a nie mogą być karane? Odpowiedź na tę kwestyą tak ogólnie postawioną znajdujemy w Boskiéj konstytucyi Kościoła.

Kościół jest rzeczywiście społeczeństwem widzialnem, zupełnem w swych żywiołach: posiada swoją władzę prawodawczą, sądową, dyscyplinarną, a ztąd ma swe prawa, trybunały, środki represyi odpowiednie swéj naturze i celowi, jaki ma obowiązek urzeczywistnić; a kiedy niedawno Biskupi i kapłani protestowali przeciwko gwałtom, wymierzonym na swą wolność i swobodę spełniania obowiązków kościelnych, kiedy przełożeni zakonów, klasztorów na progu swych mieszkań, przez policyą najechanych, protestowali i oświadczali, że cenzury kościelne spadają na gwałcicieli klasztorów, to nie czynili tego tylko w imię prawa naturalnego, w imię nienaruszalności domu, indywidualnéj wolności, lecz w imię prawa kanonicznego przypominali klątwy, rzucane przez Papieży na gwałcicieli przywilejów i nietykalności (immunitas) kościelnéj.

Jest to tylko wykonanie jednéj z rozlicznych władz potrzebnych, powierzonych Kościołowi przez Boskiego Założyciela, jestto wykonywanie władzy dyscyplinarnéj, karzącéj, uświęconéj praktyką wszystkich czasów. „Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus" (Mat. 17, 18). Przepis ten, przypomniany i utrzymany w nowem prawie, jest przejęty z tradycyi żydowskiéj, wykluczającéj z synagogi każdego poganina i celnika. „Quaecunque alligaveritis super terram erunt ligata et in coelo" (Mat. 18, 18). Jest to juryzdykcya najobszerniejsza, jaka kiedykolwiek władzy stworzonéj powierzona została: nie ogranicza jéj nic, jedno prawo Boskie, jest ona niezawisłą od wszelkiéj powagi ludzkiéj.

To też już za czasów apostolskich, w czasie zamięszania, wywołanego przez tworzenie się Kościoła w łonie społeczeństwa pogańskiego, Apostołowie korzystali z téj władzy. Św. Paweł odłącza od liczby wiernych i oddaje szatanowi kazirodzcę z Koryntu: „Jam judicavi... in nomine Domini nostri Jesu Christi... cum virtute Domini nostri Jesu, tradere hujusmodi satanae in interitum carnis.... Ne commisceamini fornicariis" (1 Kor. V 3, 10). Również i Tessaloniczanom nakazuje donosić sobie nieposłusznych i zrywać z nimi wszelkie stosunki (II Tess. 3, 14). W każdéj epoce swego istnienia Kościół tę władzę karzącą utrzymywał w zasadzie i czynie, w dekretach synodalnych jak i konstytucyach doktrynalnych papiezkich. Papież Jan XXII rzucił klątwę na Marsyla z Padwy, zaprzeczającego Kościołowi władzy karania kogokolwiek, jeśli mu cesarz téj władzy nie udzieli. W r. 1755 Benedykt XIV potępia na nowo brewem do Biskupów polskich ten sam błąd. W epoce więcéj zbliżonéj do czasów naszych Papież Pius VI w sławnéj bulli *Auctorem fidei* z 28 sierp. 1794 uznał za heretycką 4 propozycyą synodu w Pistoi téj treści: „multo minus ad eam (Ecclesiam) pertinere exigere p e r v i m exteriorem subjectionem suis decretis." Wreszcie Syllabus Pap. Piusa IX § 5 prop. 24 potępił, jako sprzeciwiające się prawom Kościoła, zdanie liberalne: „Ecclesia vis inferendae potestatem non habet" (nie może użyć przymusu, karać).

Według tego przedstawienia zasad posiada Kościół podwójną władzę znaglania i przymuszania karami do posłuszeństwa prawom. Pierwsza obejmuje kary zewnętrzne, doczesne, często używane w prawie starodawnem, przypomniane i usprawiedliwione na Soborze Tryd. „Liceat (Episcopis), si expedire videbitur, in causis civilibus, ad forum ecclesiasticum quomodolibet pertinentibus, contra quoscumque etiam laicos per mulctas pecuniarias.... procedere et causas definire"*).

Konstytucye polityczne społeczeństw chrześciańskich, dozwalające Kościołowi poruszać się swobodnie w sferze swéj prawowitéj akcyi, zapewniały skuteczność tym aktom sądowym i gwarantowały wykonanie jego wyroków. W skutek przewrotów, które wstrząsły porządek społeczny, władza ta Kościoła już faktycznie nie istnieje w narodach katolickich: my tylko przypominamy o tem jako o z a s a d z i e, która przedawnioną nie będzie i nie może być zaprzeczoną, jako słuszne prawo wszelkiego społeczeństwa zupełnego.

Drugą jest władza karząca duchowna, moralna, wykonywana przez nakładanie cenzur kościelnych, jak ekskomuniki, suspensy, interdyktu, depozycyi, degradacyi. Prawda, że te kary, nazywane duchowemi, nie omieszkują także wpływem swoim sięgać w doczesne stosunki: bo czy zastósowane będą do osób nie należących do hierarchii kościelnéj, czy do duchownych, niezależnie od zakazu wykonywania czynności duchownych, cenzury owe przynoszą niekiedy szkody w sprawach doczesnych, jak np. zakaz obcowania *cum non toleratis* może spowodować wielkie straty w majątku dla tych, co się znajdują pod ciosem tych cenzur. Są to skutki pośrednie kary, która bezpośrednio dotyka winnego w jego dobrach duchowych.

Doktryna ta jasno jest wyrazona w znakomitem dziele Ferrari'ego *Summa inst. canonicarum* (lib. 3 tit. 1 de judiciis eccl. n. 730): „Judex autem ecclesiasticus judicatum suum exequitur, decernendo poenas, nedum *spirituales*, sed etiam *temporales* et corporales; spirituales quidem, ut excommunicatio, suspensio, interdictum, inhabilitas ad ordines et officia, depositio et degradatio; — *temporales* etiam, ut sunt mulctae, privationes, subtractiones fructuum — et corporales quoque, ut sunt jejunia, et alii poenitentiae actus, verbera, carceres, et exilium: ultra non progreditur ecclesia."

W naszem studyum ograniczamy się tylko na karach duchowych i to jedynie na ekskomunikach, przedstawimy ich charakter podział, skutki, z uwzględnieniem zmian, zaprowadzonych w téj materyi przez bullę Piusa IX *Apostolicae Sedis*, aby stósownie do tego określić, o ile i w jakich rozmiarach w ostatnich czasach popełnione zamachy na Kościół, jego prawa i osoby tymże klątwom podlegają.

I. Natura ekskomuniki.

Wszystkie sofizmy, wymyślone przez herezyą, jako też wszystkie krzyki, podnoszone przez ignorantów romansopisarzy przeciwko klątwom kościelnym, muszą zniknąć i zamilknąć w obec téj jednéj uwagi, że ekskomunika pod tą lub inną formą praktykowana jest wszędzie przez wszystkie władze ludzkie, jako rękojmia pomyślności i dobra publicznego. Jest to fakt, wypływający tak widocznie z prawa przyrodzonego, że dziwić się trzeba, jak można go jeszcze dowodzić a tym więcéj bronić.

---

*) Sess. 25 c. 3 de Ref. Jakiekolwiek są różnice w zdaniach pomiędzy kanonistami i apologetami prawa kościelnego co do sposobu wymierzania kar, pewną jest rzeczą, że Kościół św. przyznaje sobie, jako społeczeństwu zupełnemu, prawo niezaprzeczone karania przestępców, narażających jego bezpieczeństwo. Zgodnie do obyczajów różnych wieków, które rozmaite zmiany w kodeksach kryminalnych wszystkich ludów zaprowadzały, Kościół broni swego prawa uciekania się do kary banicyi, więzienia, chłosty i innych kar cielesnych celem zabezpieczenia pokoju w społeczeństwie religijnem. Posłuchajmy, co mówi o tem Fleury, autor wcale niepodejrzany o przesadę w tym punkcie: „Nostris moribus, judex ecclesiasticus injungere potest poenam pecuniariam, non mulctae nomine sed eleemosynarum, flagellationem, remotis arbitriis, non fustigationem publice manu carnificis infligendam... clerico extraneo emigrationem e dioecesi, non vero exilium... carcerem perpetuum etc." (Trad. lit. *des Instit. au droit eccl.*)

Wszelkie stowarzyszenie ma na celu zapewnić członkom doń należącym pewne korzyści i prawa, pochodzące z jedności sił indywidualnych, połączonych w ciele moralnem, ze wspólności interesów zawsze lepiéj zabezpieczonych przez usiłowania zbiorowe aniżeli przez zabiegi pojedyńcze. W zamian za te korzyści, które przynosi, pewną jest rzeczą, że towarzystwo nakłada także każdemu ze swych członków obowiązki, od których spełnienia zależy ściśle pomyślność, a nawet byt towarzystwa; tak że w obec oporu wykonywania podjętych obowiązków, w obec wzbraniania się wypełniania urzędów i warunków nałożonych towarzystwo może się uważać za narażone na szwank; skutkiem czego ma prawo usunąć tego lub tych ze swych członków, którzy na szkodę towarzystwa całego działają. Oprócz prawa moralnego, upoważniającego wszelką władzę do ścigania i karania złego, istnieje prawo obrony naturalnéj, upoważniające nie mniéj wyraźnie do wykluczenia każdego członka ze społeczności szkodzącego interesom ogólnym, jakie to towarzystwo ma strzedz i zabezpieczać. Są to fundamentalne prawa wszelkiego społeczeństwa cywilnego, politycznego lub religijnego; wszystkie kodeksy narodów ucywilizowanych biorą je za podstawę, a nawet nie mogłoby istnieć żadne zbiorowisko dzikich ludów bez zastósowania praktycznego tych zasad istotnych. W łonie narodów z porządnym ustrojem państwowym zasada ta rozwija się o tyle z większą ścisłością, że systemy karne różnym podlegają modyfikacyom. I tak, czy według prądu zmieniających się opinii, pod wpływem idei sprzeciwiających się sobie nawzajem, reprezentowanych we władzy przez rządy tak różne, jakie po sobie następują, znoszą dnia pewnego karę śmierci, a zamiast tego ustanawiają karę nie tak straszną banicyi lub śmierci cywilnéj; czy też łagodzą jeszcze więcéj to prawo, dopuszczając tylko niektórych konsekwencyi śmierci cywilnéj, pozbawiają niektórych praw specyalnych, wydają wyroki hańbiące lub kary cielesne wymierzają, albo też orzekają legalną niezdatność do spełniania pewnych aktów, jakich się domaga zupełność i całość honoru cywilnego — zawsze to jest częściowem lub zupełnem odjęciem praw obywatelskich; jest pozbawieniem przywilejów, jakie mu nadaje jego tytuł członka takiego lub owego społeczeństwa; jest to wykluczenie, moralne piętno, jednem słowem ekskomunika cywilna.

Téj władzy ograniczania lub zupełnego niedopuszczania członków do wykonania ich praw jako członków, nigdy nie odmawiano społeczeństwu świeckiemu, przyznawano mu ją zawsze jako prawowity środek obrony. O ileż tedy słuszniéj ta sankcya moralna powinna być uważana jako prawowita w społeczeństwie religijnem, w Kościele, którego cała siła jest moralną, a cały wpływ działa bezpośrednio na sumienie? Społeczeństwo najdoskonalsze z wszystkich dla swego początku, swych środków działania, swego celu, zwraca się do człowieka i przemawia do jego najszlachętniejszych stron, do rozumu i serca: w jego systemie siła materyalna na drugim stoi planie, podrzędną odgrywa rolą; ztąd jego środki represyjne winny także mieć charakter odpowiedni do środków działania, do jego konstytucyi; najwyższy wyrok, do którego Kościół przywięzuje skuteczność największą, jest wykluczenie ze swego łona buntownika, opierającego się upomnieniom i pozbawienie go korzyści duchowych, jakich dostarcza innym swym dzieciom: w formie najostrzejszéj nazywa się ten wyrok e x c o m m u n i c a t i o, co jak tłomaczy Lancellot, jest wykluczeniem ze wspólności, *communionis exclusio**). Sobór Tryd. w sposób jeszcze dobitniejszy opisuje doniosłość tego aktu sądownego, nazywając go mieczem strzegącym karności kościelnéj, „excommunicationis gladius, nervus ecclesiasticae disciplinae et ad continendos in officio populos valde salutaris.“ (Sess. 25 cap. 3 de refor.)

Jak się z tego wywodu przekonujemy, pozbawianie korzyści duchowych jest rysem wspólnym wszystkim karom dyscyplinarnym, wszystkim wyrokom kościelnym; tak samo suspensa i interdykt dzielą z ekskomuniką ten charakter wykluczający; lecz przedewszystkiem w ekskomunice większéj, o którą nam tu głównie chodzi, występuje ten charakter w sposób absolutny przez zerwanie społecznego węzła, łączącego wiernego z Kościołem; w innych cenzurach wykluczenie to jest tylko częściowe. Dla tego też definiuje się ekskomunika jako „censura, per quam christianus privatur communione Ecclesiae, seu bonis ipsius communibus, quatenus sunt vinculum unionis fidelium inter se.“ Jest to więc cenzura, pozbawiająca ochrzconego człowieka udziału w związkach, jakie są wspólne w Kościele i które stanowią związek duchowy wiernych pomiędzy sobą. Ogólną tę definicyą bliżéj określimy poniżéj, gdy nam przyjdzie określić naturę różnych dóbr i łask, których Kościół ustanowiony został szafarzem; tymczasem przechodzimy do oznaczenia z kanonistami podziału różnych rodzajów ekskomuniki.

II. Podział ekskomunik.

1. Ekskomunika jest w i ę k s z ą, gdy jest sformułowana po prostu *sine addito* przez sędziego duchownego: jest to twierdzenie stale w nauce prawa, przyjęte przez całą szkołę, którego konsekwencye będziemy mieli sposobność wykazać w dalszym ciągu naszéj pracy. Owoż tekst Grzegorza XI, określający ten punkt prawa: „Si quem sub hac forma verborum *excommunico* vel *simili*, a judice suo excommunicari contingat, dicendum est, non eum tantum minori quae a perceptione sacramentorum sed etiam majori excommunicatione quae a communione fidelium separat esse ligatum.“ Pontyfikał mówi jeszcze o innéj ekskomunice, nazwanéj *anathema*, lecz nie różni się ona od drugiéj niczem innem, tylko formą uroczystszą przy jéj ogłoszeniu, albo raczéj dla tego, że było zwyczajem nazywać anathema ekskomunikę rzucaną na herezyą, jak to pokazuje się z kanonów Soboru Trydenckiego.

2. Ekskomunika mniejsza była rozróżnianą formalnie od ekskomuniki większéj przez samego Grzegorza IX. Miała ona zapewnić wykonanie skutków, jakie sprawiała klątwa większa; dotykała ona tych wiernych, co obcowali z osobami obciążonemi klątwą większą, a pozbawiała Sakramentów i zdolności do piastowania urzędów kościelnych, w przeciwieństwie do ekskomuniki większéj, pozbawiającéj nawet prawa administrowania Sakram., jako też prawa wyboru czynnego.

3. Ekskomuniki są *latae sententiae*, kiedy wyrażenia, użyte przez prawodawcę, dają jasno do zrozumienia, że przez samo opuszczenie jakiego aktu nakazanego, lub spełnienie aktu zakazanego podpada się karze, którą ustanowił; w takim razie nie potrzeba wyroku potępiającego, wystarcza deklaracya, gdyż według wyrażenia prawa (c. Pastoralis 53 § Verum de Appel.), „dicitur secum trahere *executionem*.“ Wyrazy, jakich używa prawodawca, gdy rzuca tego rodzaju klątwę, są następujące: *excommunicamus, anathematizamus, suspendimus*, qui hoc fecerit se *noverit excommunicatum*, prohibemus sub excommunicatione *ipso jure, vel facto*, aut *sine alia sententia* incurrenda etc. Do téj kategoryi należą wszystkie ekskomuniki, zawarte w bulli *Apostolicae Sedis*. Stanowią one kościelny kodeks karny cenzur *latae sententiae;* wszystkie inne, tak liczne w dawnem prawie, zostały zniesione.

4. Inne są nazwane *ferendae sententiae:* mogą być one zapisane w tekscie prawa jak poprzednie; lecz aby w nie popaść, potrzeba informacyi sądowéj, konstatującéj pogwałcenie prawa, i wyroku potępiającego, któryby tę karę orze-

*) Widać ztąd, jak wielki był błąd Lutra i w następstwie Jansenistów twierdzących, że ekskomunika jest karą czysto zewnętrzną. To zdanie fałszywe i heretyckie potępił Papież Leon X w propozycyi następującéj: „Excommunicationes sunt tantum poenae externae, nec privant hominem communibus spiritualibus ecclesiae orationibus.“

kał; wyrazy użyte przez prawodawcę wykazują dostatecznie, że nie chce karać występku ipso facto, lecz na mocy sądowego procesu, i dla tego mówi: *excommunicabitur*, *suspendetur* albo *excommunicetur*, *volumus excommunicari* etc.

5. Inne jeszcze podziały, których definicye znajdujemy we wszystkich podręcznikach prawa kościelnego, dotykamy tylko pobieżnie. Cenzury więc są *a jure* lub *ab homine:* pierwsze są wymienione w prawie, a ponieważ się odnoszą do czynów przyszłych, mają na celu odstraszyć wiernych od zbrodni; drugie mogą być albo jeneralne, albo sformułowane przez sędziego w specyalnym przypadku; obydwie różnią się pomiędzy sobą o tyle, że pierwsze trwają, chociaż ich autor umiera lub z urzędu ustępuje, drugie ustają z ustaniem juryzdykcyi tego, który je rzucił (c. Pastoralis, 11, § Praeterea De off. jur. ordinarii). Cenzury są sprawiedliwe, gdy są zawyrokowane przez sędziego kompetentnego, względem materyi właściwéj, i według formalności przepisanéj prawem; niesprawiedliwe, jeśli jeden z dwóch pierwszych warunków został pogwałcony. W pierwszym razie cenzura jest jeszcze ważna. Może się jednak zdarzyć, że cenzura jest sprawiedliwa co do kompetencyi sędziego i co do ciężkości materyi, lecz nieważna z powodu niezachowania formalności, ustanowionych przez prawodawcę jako gwarancya i obrona oskarżonéj niewinności: wonczas cenzura jest nieważna z powodu braku formy.

6. Oznaczyliśmy co dopiero reguły ogólne, służące do oznaczenia i rozpoznania różnicy pomiędzy ekskomunikami *latae* i *ferendae sententiae:* mimo to, zwłaszcza w dawnem prawie powstawało w praktyce dużo wątpliwości i kontrowersyi, gdy chodziło o zdefiniowanie charakteru wyroku, w którym słowa prawodawcy dawały powód do pewnych wątpliwości. W braku ścisłego i formalnego tekstu uciekano się do ogólnych regul prawa: „In poenis benignior est interpretatio facienda.“ (Reg. juris 49 in Sexto). Kiedy więc tekst dawal powód do różnych tłomaczeń, przypuszczano po prostu, że cenzura nie była *latae* lecz *ferendae* sententiae. Ale kwestya ta po ogłoszeniu bulli *Apostolicae Sedis* nie przedstawia się w ten sposób, bo o ile ekskomuniki *latae sententiae* były niegdyś liczne, o tyle dziś zredukowane są do minimum, a ztąd, jak się zdaje, zastósowanie dzisiejsze całkiem powinno być inne od zasady *benignioris interpretationis.* W przypadkach wątpliwych, w których dawniéj oświadczano się za cenzurą *ferendae sententiae*, słuszna jest dzisiaj przyjmować cenzurę *latae sententiae*, gdyż konstytucya Piusa IX zniosła oprócz wymienionych w tym dokumencie papiez. wszystkie ekskomuniki *latae sententiae*. Lecz ponieważ nic nie zmieniła w cenzurach *ferendae sententiae*, pozostały one in statu quo. Z tego wypływa, że interpretatio benignior starych kanonistów winna być w téj myśli zmodyfikowana.

(Ciąg dalszy nastąpi.)

Kwestye teologiczne.

Binacya. 1. Do proboszcza pewnego, zarządzającego dwoma parafiami i posiadającego z tego powodu facultatem binandi, przyjeżdża na niedzielę zaprzyjaźniony z nim kapłan. Nie ma więc potrzeby binandi, gdyż proboszcz odprawić może Mszą św. w jednéj parafii, a gość w drugiéj. Gość zgadza się na to, lecz pod warunkiem, że Mszą na swoją intencyą odprawi a nie pro parochianis; powstaje ztąd kwestya, czy proboszcz ma obowiązek w jednym z dni powszednich następnego tygodnia odprawić Mszą za parafian, któréj nie odprawił w niedzielę?

2, W festa suppressa jest obowiązek aplikowania Mszy św. pro populo, tymczasem facultas binandi udziela się tylko na niedzielę i święta a nie na dni powszednie. Czy wystarcza, jeśli ksiądz zarządzający dwiema parafiami w święta suppressa jedną Mszą św. za obydwie parafie aplikuje, lub czy zobowiązany jest w najbliższym dniu ofiarować za drugą parafią?

Odpowiedź na to dają nam dekreta św. Kongreg. Rit. z 18 czerwca 1873. I. Utrum parochus duas habens parochias, qui ob rationabilem causam non potuit die Dominica vel festo secundam Missam celebrare, teneatur per hebdomadam applicare Missam pro populo suae secundae parochiae; vel utrum sufficiat, ut unicam Missam quam die Dominica vel festo celebrat, applicet pro populo duarum suum parochiarum. Resp. *Affirmative ad primam partem, negative ad secundam* (musi więc w dniu powszednim aplikować za drugą parafią). II. Utrum diebus festis suppressis, in quibus binam Missam celebrandi non habet facultatem, sufficiat, ut solam Missam, quam dicere potest, applicet pro populo duarum suarum parochiarum; vel utrum altera die teneatur secundam Missam pro populo secundae parochiae applicare? Resp. *Negative ad primam partem, affirmative ad secundam* (a zatem w inny dzień za drugą parafią Mszą św. odprawić zobowiązany).

Intencya Mszy parafialnéj. Jaka jest właściwie intencya we Mszy pro populo? 1, czy odnosi się ona tylko do żyjących parafian, czy też objęci są w niéj zmarli, tak że jednemu z nich można aplikować odpust ołtarza uprzywilejowanego; 2, czy proboszcz ma także w téj intencyi udział tak samo jak parafianie?

Odp. *ad 1.* Tylko za żyjących parafian ma proboszcz obowiązek w pewne dni aplikować. Mówi to wyraźnie Sobór Tryd. sess. 13 c. 1 de ref.: „Cum praecepto divino mandatum sit omnibus, quibus cura animarum commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique divini praedicatione, sacramentorum administratione, ac bonorum exemplo pascere etc.“ Jak nie prawi kazań dla umarłych, Sakramentów im nie udziela itd., tak samo według boskiego prawa nie potrzebuje za nich ofiarować. *Ad 2.* Proboszcz ma dla siebie fructus specialissimi. Czy bierze udział w fructus speciales, wątpliwem jest, dla tego właśnie że jest pasterzem a nie członkiem owczarni.

Posty. W dzisiejszych czasach zdarza się nieraz, że się żona i matka oskarża, iż mężowi swemu lub dorosłym synom w soboty, dni Krzyżowe i inne dni postne, jak np. wigilie do niektórych świąt, musi dawać mięso, gdyż tego żądają i nic innego pożywać nie chcą. Nie chcąc łamać przykazania kościelnego, pyta się spowiednika, jak ma sobie postępować w obec tych grzesznych wymagań?

Odp. Jeśli ma słuszne powody do obawy, że mąż, w skutek jéj oporu gotowania mięsa, będzie ją lżył, przykrości tysiączne wyrządzał, na Kościół wygadywał itd., spowiednik może jéj pozwolić gotować mięso, gdyż w takim razie kooperacya jéj przy grzechu męża jest tylko materyalna, a kooperacya taka, jeśli się dzieje ex justa causa e. g. ad incommodum grave proprium impediendum, nie jest grzechem. — Co do dzieci, w obec których ma prawa matki, winna się opierać do ostateczności, jakkolwiek i tutaj uniewiniona jest, gdyby synowie, popsuci w świecie złemi przykładami, mieli się odważyć na jakiekolwiek ubliżenie, tym więcéj, gdy matka z pracy rąk swych synów jedynie żyje.

Czy przestrzeganie statutów Stowarzyszeń pobożnych jest **niezbędnym warunkiem do pozyskania odpustów** udzielonych tymże Stowarzyszeniom?

Odp. Nie; członkowie zyskują odpusty przez wykonywanie tych uczynków, które Stolica Ap. jako warunki odpustowe nałożyła. Pokazuje się to z oświadczenia św. Kongr. Odpustów. Na zapytanie Biskupa z Cambrai: „Utrum statuta servanda sint sub poena nullitatis Indulgentiarum, ita ut fideles Indulgentiis priventur ob eorum inobservantiam sive integram sive ex parte

tantum?" odpowiedziała Kongregacya św. 25 stycznia 1842: „Dummodo sodalitates sint canonice erectae et sodales adimpleant opera injuncta a summis Pontificibus pro lucrandis Indulgentiis suae respectivae confraternitati adnexis, ipsique sodales legitime descripti fuerint in confraternitatem, inobservantia partialis seu generalis statutorum non obest acquisitioni Indulgentiarum ex eo, quod statuta sunt potius ad regimen et ad rectam sodalitatis administrationem data, minime vero tanquam injuncta opera ad Indulgentias acquirendas." Tak samo ma się rzecz z przywilejami Towarzystw.

DEKRETA ŚW. KONGREGACYI.

Dekret św. Penitencyaryi, dotyczący rozszerzenia facultates przy dyspensowaniu od przeszkód małżeńskich. Dekret ten dozwala dyspensować od przeszkód consanguinitatis i affinitatis połączonych razem tylko na kilka przypadków. (Dekret ten służy do objaśnienia kwestyi, podanej w *Przeglądzie kośc.* rocznik IV str. 414).

18 januar. 1883.

Beatissime Pater! Episcopus N. huc usque putavit sibi competere facultatem, vi indulti 15 novembris, dispensandi in matrimoniis contrahendis super impedimento sive consanguinitatis, sive affinitatis in tertio et in quarto gradu non solum unico, sed et duplici, triplici et amplius, ac etiam in consanguinitate et affinitate simul junctis. Sed cum dictus episcopus nuper compertum habuerit nonnullos hodie de praedicta sententia dubitare, hinc sacrae Poenitentiariae proponit sequentia dubia:

1. An vi indulti 15 novembris possit episcopus dispensare in consanguinitate vel affinitate in gradibus ibidem determinatis, etiam quando iidem gradus multiplicantur?

2. An in consanguinitate et affinitate simul junctis?

3. Quatenus negative, petit sanationem quoad praeteritum et facultatem quoad futurum.

Sacra Poenitentiaria, mature perpensis propositis dubiis, respondet:

Ad I. Affirmative.

Ad II. Providebitur in sequentibus.

Ad III. Eadem S. Poenitentiaria de speciali et expressa apostolica auctoritate omnia et singula matrimonia quae hucusque, ob cumulatam facultatem dispensandi simul super consanguinitate et affinitate nulliter contracta sunt, in radice sanat et convalidat, prolesque sive susceptas sive suscipiendas ex inde legitimas decernit ac respective declarat. Praesentes autem litterae in cancellaria episcopali diligenter custodiantur, ut pro quocumque futuro eventu de matrimoniorum validitate et prolium legitimitate constare possit.

Ad futurum vero quod attinet, eidem episcopo facultas tribuitur ut ipse, sive per se, sive per suum vicarium generalem, dispensare valeat super consanguinitate et affinitate simul junctis in gradibus determinatis in articulo secundo indulti 15 novembris pro decem casibus dumtaxat.

Datum Romae in S. Poenitentiaria die 18 januarii 1883.

A. Card. Bilio P. M.

A. Rubini S. P. Secretarius.

Piśmiennictwo kościelne.

Wielkiej **Encyklopedyi kościelnej** niemieckiej (Wetzera i Weltego) zeszyt 22 co dopiero wydany uzupełnił tom IIgi, zawierający artykuły z literą B i C, począwszy od Bazylianów do Cenzur. Okładka 22 poszytu podaje spis wszystkich współpracowników, zjednanych dla tego dzieła wielkiego. Liczba ich wynosi dotychczas 330; z najznaczniejszych teologów niemieckich obecnej chwili brak tam nie wielu.

Z niemieckiej literatury antyluterańskiej z powodu jubileuszu, urządzonego przez protestantów, mamy do zanotowania kilka nowości. Oprócz drugiego zeszytu dzieła Eversa o Lutrze pod tyt.: **Der Zusammenstoss** (Moguncya, Kirchheim str. 233 do 473, *Mk.* 2,25) wyjdzie niebawem na widok publiczny trzecie całkiem przerobione i pomnożone wydanie dziełka polemicznego, przyjętego przed 14 laty z wielkiem uznaniem, pod tyt: **Das Luthermonument zu Worms** im Lichte der Wahrheit. Obecne opracowanie wyjdzie pod tyt.: **Kirche oder Protestantismus** u Kirchheima w Moguncyi. — Kanonik dr. Böhm w Passawie wyda w tych dniach w Hildesheim u Borgmeyera książkę przeciw Lutrowi pod tyt.: **Confessionelle Lehrgegensetze.** — Ciekawa jest także broszurka, wydana w Würzburgu u Buchera (16° 48 str. 20 fen.) pod tyt.: **Römisch-kathol. Katechismus** von Dr. Martin Luther. Z pism Lutra, ogłoszonych w latach 1518—1541, zestawia ona takie miejsca i ustępy, które się za dogmatami o rzymsko-katol. Kościele i jego Namiestniku, o inwokacyi Świętych, czczeniu obrazów, o czyśćcu, sakramencie Pokuty i spowiedzi, adoracyi Najśw. Sakr. i sakr. Małżeństwa oświadczają. Ciekawa to rzecz, choćby tylko dla przekonania się, jak Luter ustawicznie sam ze sobą był w sprzeczności.

Das Diluvium in der Geologie. Das Diluvium in der Tradition der Völker. Dwie te broszury należące do składu *Frankfurter Zeitgemässe Broschüren*, napisał dr. Bernh. Schäffer, znany i ceniony wysoko w świecie naukowym archeolog i egzegeta, profesor przy akademii w Monasterze, celem zbicia niektórych fałszywych pojęć o potopie opisanym w Biblii. Jak wiadomo, uczeni niektórzy, zwłaszcza teologowie protestanccy, chcąc ratować powagę naukową Biblii, uważają potop za diluwialne tworzenie się ziemi. Dr. Schäffer dowodzi, że formacye diluwialne nie mają nic wspólnego z historycznym potopem za czasu Noego, lecz w wielkich odstępach czasu powstając wyprzedzają znacznie potop. Znajdujemy także w tych broszurach pouczające przedstawienie geognostycznych dzieł, ztąd wszystkim, co się naukami przyrodniczemi zajmują, bardzo zalecić je można. Dowód pozytywny na prawdziwość biblijnego sprawozdania stawia autor w drugiej broszurze, powołując się na tradycyą ludów o potopie. Autor wykazuje tu znakomicie i przekonywająco, że potop jako fakt historyczny uznawany jest przez wszystkie ludy, a Pismo św. najstarszy i najpoprawniejszy daje jego opis. Uzupełnia obydwie broszury trzecia rozprawa geologiczna o *Diluvium der Bibel*, która osobno wydana została u Foesser Nachfolger w Frankfurcie nad M. i kosztuje 50 fen.

Prof. Simara przedstawienie jasne **teologii św. Pawła** wyszło obecnie w drugiem przerobionem wydaniu u Herdera, XII 284 str. *Mk.* 3,40. — Dzieła prof. Nirschla **Lehrbuch der Patrologie u. Patristik** wyszedł tom IIgi. — Dziekan katedralny w Moguncyi ks. Heinrich wydaje w tym miesiącu jeszcze na widok publiczny drugą część tomu V swej **Dogmatische Theologie** i równocześnie drugie wydanie tomu III. — Nakładem Kirchheima wyjdzie we wrześniu nowe dziełko Lic. Bautz z Monasteru z zakresu eschatologii: **„Das Fegfeuer,** im Anschluss an die Scholastik, mit Berücksichtigung mystischer und ascetischer Schriftsteller dargestellt." Autor ten ogłosił dotychczas dzieła: o niebie, piekle i ciele zmartwychwstałem.

KRONIKA
dyecezalna i zagraniczna.

Poznań. Dnia 22 bm. umarł ks. emeryt Marcin Kawicki, dawniejszy proboszcz obrzycki. Ur. się 1807, wyświęcony został 1832 roku. Proboszczem parafii obrzyckiej został w r. 1836 i zarządzał nią aż do r. 1867, w którym dla skołatanego zdrowia zrezygnował. R. † I. † P.

Dyecezye polskie. Z dyecezyi wileńskiéj. Nic tak wymownie nie przemawia jak liczby i dla tego stan dyec. wileńskiéj, w któréj energiczne rządy ks. Biskupa Hryniewickiego już niejedno dobre zdziałały, a naprawiać muszą, co lat 20 popsuły, poznamy najlepiéj z cyfr, które tutaj za *Krajem* powtarzamy. Według dat urzędowych statystycznych komitetów, komitetu centralnego i wykazu zamieszczonego w rubrycelach było w r. 1861 w gub. wileńskiéj ludności ogólnéj 902,487, z tego katolików 618,723; w gub. grodzieńskiéj 856,182 ludności ogólnéj. 273,121 katol., w całéj dyecezyi 300 kościołów paraf. (prócz filii i klasztorów), 600 kapłanów. W r. 1881 w gub. wileńs. było ogólnéj ludności 1,189,064, z tego ludności katolic. 702,764; w grodzieńskiéj gubernii 1,190,270, z tego 298,341 katol., kościołów paraf. (prócz filii i klasztorów) 238, kapłanów 341. W ciągu więc lat 20 ludność katolicka zmniejszyła się przeszło o 8 procent, liczba paraf. kościołów przeszło o 20 proc., a ilość kapłanów o 43 proc.; inaczéj mówiąc, gdy przed 21 laty w dyec. wileńskiéj przypadł 1 kościół paraf. przeciętnowo na 2973 osoby i 1 kapłan na 1486 osób, obecnie 1 kościół paraf. przypada na 4621 i jeden kapłan na 3225 osób. (Gubernia mińska posiada obecnie na 187,811 osób ludności katol. zaledwo 50 parafii, z których 13 nie ma zgoła kapłanów, i 51 księży, czyli 1 kościół na 3756 i 1 duchowny na 3683). Pokazują się w tem rezultaty gospodarstwa Żylińskiego. — Po odjęciu ostrobramskiego probostwa ks. Żylińskiemu, poruczył ks. Biskup księżom Koźmianowi i Kopciegowiczowi zlustrowanie funduszów i skarbca Ostréjbramy według inwentarza z r. 1862. Przed laty uważano Ostrobramę za najbogatsze probostwo na Litwie, przynoszące co najmniéj 60 tysięcy rubli rocznie. (Z rozporządzenia ks. Biskupa Hryniewickiego część powyższego dochodu obracaną odtąd będzie na utrzymanie seminar. dyecezalnego, bardzo skromnie dotąd uposażonego). Lustracya wykazała, że obok strat, jakie się okazały w ofiarach różnych przedmiotów, zaginęły ofiary na Msze św. i litanie, składane w ciągu 20-letniéj administracyi ks. Żylińskiego, które rocznie przynoszą od 25 do 30 tysięcy rubli, a zatem 500 do 700 tysięcy rubli przez ten przeciąg czasu przynieść musiały. Z tych sum nigdy nie składano rachunku, gdyż nikt ich nie zapisywał. — Ks. prałat Kopciegowicz, prezes konsystorza wileńskiego, kreatura Żylińskiego, proboszcz parafii pobernardyńskiéj, został za rozmaite krzyczące nadużycia, jakich się bez miary dopuszczał, przez Biskupa zasuspendowany a ostatecznie z grona kapłanów dyecezyi wileńskiéj wykluczony. Konsystorz wileński ogłosił wyrok biskupi i rozesłał go do podwładnego sobie duchowieństwa, dodając, że Kopciegowicz wyraził życzenie przejścia na kalwinizm, o co już poczynił kroki u wileńskiego reformowanego kolegium. — Ks. Żyliński, otrzymawszy przebaczenie po pokucie, został wikaryuszem przy katedrze, ale że się znajduje w stanie bliskim niepoczytalności, zniknął z widowni. — Korespondent do *Kraju* dodaje wreszcie o ks. Biskupie Hryniewickim: „Nie mamy prawa przesądzać dalszych zamiarów i czynności ks. Biskupa, których wykonanie w obec sytuacyi dzisiejszéj winno być i jest nieskończenie oględnem, pobłażliwem i liczyć się z wielorakiemi czynnikami; jakkolwiek położenie jego jest trudne, ks. Biskup dąży stanowczo do wypowiedzianych w swéj mowie inauguracyjnéj celów. A na téj nie różami usłanéj drodze czeka go tylko najwyższe uznanie i poparcie całéj ludności katolickiéj.“ Z innych czynności ks. Biskupa notuje korespondent szczegółową lustracyą kościoła katedralnego i skarbca, zawierających w sobie niemało szacownych pamiątek historycznych i także zwiedzenie zakładu Towarzystwa dobroczynności, którego Biskup wileński jest honorowym członkiem z urzędu. Idąc w ślady swych poprzedników, którzy tę instytucyą założyli i przez długi czas byli jéj prezesami, ks. Biskup Hryniewicki złożył w ofierze roczną składkę w ilości 100 rs., a po niejakimś czasie przysłał zakładowi na przyodziewek dla ubogich na dwóch furach przeszło pięć tysięcy arszynów płótna, pochodzącego z ofiar świeżo złożonych przez włościan w Ostréjbramie w czasie Zielonych Świątek. Gdyby te ofiary z lnu i przędziwa przez lat tyle składane u cudownego obrazu, były chociaż w części użyte w podobny sposób, ileż tysięcy biedaków przyodziaćby niemi było można. Ostatecznie ks. Biskup przyjął do serca losy téj instytucyi i przyrzekł swoją czynną opiekę i pomoc. Wspomnieć także należy o niezmordowanéj gorliwości ks. Biskupa w przewodniczeniu obchodów większych uroczystości kościelnych, udzielaniu Bierzmowania w dni powszednie, wyświęcaniu kapłanów itp.; sprawozdawcy nadto nie wolno zamilczeć o owych tłumach ludu, zalegających kościoły, gdzie celebruje Pasterz, który zwykle po skończeniu Sumy bez wypoczynku bierzmuje do godziny 4éj a niekiedy i 6téj wieczorem. Ta niezwykła jak na dzisiejsze czasy czynność daje się tem poniekąd wytłomaczyć, że całe pokolenia urosły nie widząc Biskupa, że na dziesiątki tysięcy można liczyć tych, którzy byli dotąd pozbawieni Bierzmowania. W jesieni, jak utrzymują, Biskup ma wykonać kanoniczny objazd swéj dyecezyi i zwiedzi najprzód gubernią grodzieńską.

RZYM. O znaczeniu listu papiezkiego, podanego powyżéj, pisze bardzo pięknie *Moniteur de Rome* jak następuje:

List Leona XIII do JJ. EE. Kardynałów De Luca, Pitra i Hergenrothera jest pod każdym względem ważnym dokumentem. Listem tym spełnił Papież akt odważnéj i szlachetnéj inicyatywy. Z całą właściwą mu rozległością i podniosłością poglądów Leon XIII nie lęka się zstąpić w obronie Papieztwa na tę samą arenę, którą przeciwnicy obrali w celu zohydzania i zwalczania go, na arenę historyi i krytyki. I na dowód swych szczerych i uczciwych zamiarów wydaje nauce skarb drogi archiwów watykańskich. Leon XIII nie lęka się dyskusyi, owszem wyzywa ją. Daleki od tego, aby się cofał przed nowoczesną krytyką, krytyką tak często zuchwałą i zarozumiałą o sobie, pragnie się z nią zmierzyć. Lecz Leon XIII chce walki uczciwą i rycerską bronią. Powołuje Papieztwo przed trybunał historyi, jednakże pod warunkiem, aby sędziowie byli uczciwi i bezstronni, aby to byli sędziowie a nie oskarżyciele. Leon XIII jest przekonany i słusznie, że Papieztwo nie potrzebuje się niczego lękać od zdrowéj i gruntownej krytyki, że historya Papieztwa, jeśli tylko opowiedziana jest piórem bezstronnem, jest historyą jego chwały, wielkości i dobrodziejstw. I na dowód przytacza „tych historyków protestanckich, którzy dość przenikającymi i bezstronnymi byli, aby zwalczać całe mnóstwo przesądów i potęgą prawdy przywiedzeni zostali do składania hołdów rzymskiemu Papieztwu.“ Leon XIII oddaje zasłużone pochwały talentowi i uczciwości historyków takich, jak Voigt, Ranke, Macaulay i inni, co mieli odwagę oddać po wiele razy należną Papieżom sprawiedliwość. Wiadomo nawet, że niektórzy z nich, jak Hurter i Gfrörer właśnie w tem studyum znaleźli powód do swego nawrócenia do katolicyzmu. Myśl, jaka natchnęła ten list, świadczy, że Leon XIII rozumie znakomicie potrzeby i wymagania naszego społeczeństwa. Za dni naszych krytyka doszła do takiego stopnia, jakiego dotychczas nie osiągnęła nigdy; historya jest jedną z nauk, która najwięcéj uprawianą bywa, jest nauką naszych czasów par excellence. Niestety zbyt często była ona narzędziem w służbie namiętności i uprzedzeń sekt i partyi. Historya stała się zbrojownią, w któréj nieprzyjaciele Kościoła i Papieztwa szukali z przeszłości broni na czasy obecne. Nie dziw tedy, że ją zbyt często fałszowano i przeinaczano. Z tych to powodów Leon XIII wzywa katolików do zstąpienia na arenę i zwalczania swych nieprzyjaciół ich własną bronią badań i nauki. Nie chce tego, aby się zadowalniano samemi gołemi twierdzeniami, które wygodnem są legowiskiem dla ignorancyi i lenistwa, życzy on sobie raczéj, aby umiano uzasadniać i dyskutować a ztąd studyować. Papież ma pod tym względem jak najzupełniejszą słuszność. W wieku, szczycącym się tak bardzo nauką i oświatą, muszą katolicy okazać, że się znajdują na wysokości swych przeciwników i nie żądają od nich niczego innego jedno przyzwoitéj i uczciwéj walki, aby tryumfować. List Leona XIII zawiera wspaniałą apologią świetnych zasług Papieztwa około Włoch, tchnie od początku do końca prawdziwym patryotyzmem i przypomina one czasy średniowieczne i odrodzenia, gdzie Włochy i Papieztwo w połączeniu ratowali w Europie postęp i cywilizacyą. Włochy w własnym interesie

powinny starać się o odnowienie tego pięknego stosunku i zakończenie smutnego zatargu, który jak zmora ciąży na jego losach. Papież daje im ostrzeżenie, które powinno być wysłuchane. Niech Włochy się strzegą prowadzić dalej wojnę z mocarstwem, któremu Bóg zagwarantował trwałość niepożytą, które posiada przywiązanie i cześć wszystkich katolików całego świata, które nawet rządy otaczają szacunkiem i względami. Niech Włochy zrozumieją swe interesa i według tego działają.

W niedzielę 19 bież. mies. jako w święto św. Joachima a w dzień imienin Papieża Leona XIII przyjmował Ojciec św. na sali tronowej powinszowania od Kardynałów, kilku Biskupów i prałatów różnych kolegiów. Następnie udał się Papież do swej biblioteki prywatnej na pogadankę z obecnemi osobami. Głównym przedmiotem tej rozmowy był dokument pap., odnoszący się do studyów historycznych, który powyżej ogłaszamy. Zauważano także, że Papież rozmawiał dłuższy czas z obecnymi na recepcyi delegatami rządu tesyńskiego pp. Regazzi i Pedrazzini o położeniu katolików w Szwajcaryi. Pedrazzini oświadczył, że akt konsystorski 15 marca (nominacya Biskupa Mermillod) bardzo dobrze został przyjęty w Szwajcaryi i wyraził nadzieję, że dzięki szlachetnym i pokojowym zamiarom Leona XIII i pojednawczemu duchowi, jaki okazują władze federalne, Szwajcarya wnet zażywać będzie dobrodziejstw pokoju religijnego. Nadmieniamy, że kongres federalny szwajcarski polecił wzmiankowanym delegatom uregulować kwestyą dyecezyi tessyńskiéj z Stolicą św. O ile sprawa ta ułożona została pomiędzy rządem tessyńskim a radą związkową, to tymczasem Tessyn nie będzie tworzył biskupstwa, lecz tylko wikaryat apostolski; wikaryuszem ma być Mgr. Lachat, Biskup bazylejski a następcą jego, któryby od wszystkich dyecezalnych kantonów uznany został, ma być kanonik z Soloturn, ks. Fiala. Chodzi teraz o to, aby Stolica św. zgodziła się na te układy. — W tenże dzień na Mszy św., odprawionéj przez Papieża w kaplicy prywatnéj, było obecnych z 50 osób, które z rąk jego przyjęły Komunią św. — Z okazyi uroczystości św. Joachima liczne telegramy z powinszowaniami nadeszły do Watykanu. Najdostojniejsze i najznakomitsze osobistości w Europie złożyły hołd Papieżowi. Mgr. Alojzy Masella, nuncyusz lizboński, znajdujący się obecnie w przejeździe (powraca do Lizbony) w Lourdes, telegrafował, że wszyscy pątnicy, przebywający w téj chwili u cudownéj groty, zanosili do Nieba najgorętsze modły o zachowanie w jak najdłuższe lata Papieża. — Z okazyi swych imienin Ojciec św., gotów zawsze spieszyć z pomocą biednym Rzymu, rozkazał rozdzielić jałmużnikowi swemu 100 nowych łóżek z zupełnemi przyborami pomiędzy rodziny ubogie. — Papież przesłał Kardynałowi Schwarzenberg w Pradze z powodu 50letniego jubileuszu kapłańskiego list własnoręczny z powinszowaniem i kameą, ks. Hefele, Biskupowi rottenburgskiemu powinszowanie i złoty medal, po którego jednéj stronie wizerunek Papieża, po drugiéj obraz pielgrzymki słowiańskiéj. — Biletem Sekretaryatu Stanu mianował Ojciec św. konsultorem Propagandy Mgra Ludwika Sepiacci, Biskupa tytularnego z Callinico.

Niemcy. Stowarzyszenie naukowe Görresa odbyło swe doroczne zebranie d. 22 i 23 b. m. w Koblencyi. W naradach wziął udział Biskup dyecezalny trewirski ks. Korum. Ze sprawozdań licznych o działaniu Towarzystwa wyjmujemy co ciekawszego. Publikacya, jaką Towarzystwo najwięcéj się szczyci, gdyż tak odpowiada w myśl nowej manifestacyi Papieża na rzecz studyów historycznych *Das historische Jahrbuch*, którego redaktorem od początku tego roku jest dr. Wiktor Gramich, liczyła w lipcu rb. 739 abonentów, pomiędzy nimi 587 członków Towarzystwa. Prace nad ważnem dziełem, słownikiem ekonomii politycznéj w zastósowaniu do zasad katolickich, postąpiły znacznie naprzód. Prof. dr. Hertling, który wraz z dr. Gramich objął redakcyą tego słownika, oznajmił, że z artykułów, jakie słownik ten obejmować będzie, rozdanych zostało pomiędzy autorów 596, z których 38 już ukończonych redakcya odebrała. Tow. wspierało stypendyami kilkunastu uczonych w ich pracach naukowych. Dochód wynosił w 1882 roku 31,406 m., rozchód 25,280. Na początku r. 1883 było w kasie z resztami pochodzącemi z innych lat 41,488 m. Na dniu 15 sierpnia 1883 w skład Towarzystwa wchodziło: 15 członków honor., 16 członków dożywotnich, 1702 członków czynnych, 637 uczestników.

Włochy. Od wielu lat propaganda protestancka pracuje z wytężeniem wszelkich sił i nie szczędzi pieniędzy, aby ludność katolicką półwyspu apenińskiego oderwać od Kościoła katol. Nieprzyjazny Kościołowi rząd włoski popiera, ile może, tę propagandę, ale z niewielkim skutkiem. Dawniej gdy ludność liczono, podawano wyznanie wiary, w ostatnim czasie tego zaprzestano ze względu na wolnomyślnych, gdyż nie chciano wystawiać się na śmiech drobną ich liczbą. W celu skonstatowania liczby protestantów we Włoszech odniósł się minister handlu Berti do dyrektorów misyi protest. Kaznodzieja metodystów Lanna sporządził statystykę protestancką za r. 1881, obejmującą tak włoskich jak i obcych protestantów, zamieszkałych we Włoszech w końcu r. 1881. Protestanci we Włoszech rozpadają się na sekty: Waldensów, Wolnych Braci, chrześc. wolny Kościół, Metodystów Wesleyanów, Metodystów episkopalnych i Baptystów. Wszystkie te sekty liczyły 31 grud. 1881 r. 20,939 Włochów i 3660 zagranicznych protest., razem 24,598. Ponieważ w r. 1871 liczba ich wynosiła 58,651 dusz, przez lat 10 mimo wszelkich zabiegów i pieniędzy zmalała o 34,052 dusz. Rezultat więc nie odpowiada wcale z takim hałasem i tak wielkiemi ofiarami pieniężnemi od lat 35 prowadzonéj propagandzie, rozporządzającéj 5 Towarzystwami biblijnemi, 282 predykantami, 150 nauczycielami, 115 profesorami szkół drugorzędnych, 7 profesorami szkół teologicznych, rozdającéj corocznie kilka tysięcy biblii i wydającéj 11 pism. — Dnia 22 bm. umarł Mgr. Rafał de Franco, Biskup z Catanzaro. Ur. się 1808, prekonizowany był 1852. Na ostatnim konsystorzu otrzymał koadjutora w osobie Benedyktyna z Monte Cassino Mgra Bernarda de Riso.

Ameryka. Ks. Antoni Warnagiris, Litwin z gubernii suwalskiéj, oddał, jak donosi *Independance*, wielkie przysługi naszéj narodowości i Kościołowi katol. w Stanach Zjednocz., wybudowawszy kościół i szkołę dla młodzieży polskiéj.

Koresp. Redakcyi. *Ks. Jag. w Rasz.*: Otrzymaliśmy i załatwimy chętnie.

Redaktor i nakładzca ks. Władysław Jaskulski w Poznaniu. — Drukiem Jarosława Leitgebra w Poznaniu.